

<https://helda.helsinki.fi>

Maailmanlaajuinen pelastustehtävä : Poliitiikan uskonnollisuus Yhdysvalloissa

Ruotsila, Markku Mikael

Gaudeamus

2019-03

Ruotsila , M M 2019 , Maailmanlaajuinen pelastustehtävä : Poliitiikan uskonnollisuus Yhdysvalloissa . julkaisussa H Pesonen , T Sakaranaho & S Paukkunen (toim) , Uskonto ja maailmanpolitiikka . , 1 , Gaudeamus , Helsinki , Sivut 23-41 .

<http://hdl.handle.net/10138/309734>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

1

MAAILMANLAAJUINEN PELASTUSTEHTÄVÄ: POLITIIKAN USKONNOLLISUUS YHDYSVALLOISSA

Markku Ruotsila

Yhdysvallat kansakuntana muodostaa 2000-luvun alussakin räikeän poikkeuksen yleisestä länsimaisesta sekularisoitumisesta. Tällä on väistämättä vaikutuksensa myös sen valtiona harjoittamaan ulkopoliittikkaan ja laajemmin yhdysvaltalaisen toimintaan kansainvälisten suhteiden kentillä. Poliitikanteon sanasto ja tehtävänasettelut ovat siellä yhä yhtä uskonnollisväritteisiä kuin ennenkin ja amerikkalainen uskonnollisuus edelleenkin huomattavan poliittisesti osallistuvaa. Yli 90 prosenttia yhdysvaltalaisista ilmoittautuu uskonnollisiksi, miltei 80 prosenttia kertoo uskonnon olevan omassa elämässään tärkeää ja noin kolme neljäsosaa haluaa sillä olevan huomattavaa vaikutusta myös yhteiskunnallisiin asioihin.¹ Muutosta ei ole näköpiirissä sen paremmin Yhdysvaltain sisä- kuin ulkopoliittikkaan osalta, sillä maan uskonnollisuutta ja tuon uskonnollisuuden poliittista vaikutusvaltaa ylläpitää joukko syviä rakenteellisia, sosiohistoriallisia ja kansalaisten kansallista itseymmärrystä edelleenkin jäsentäviä maailmankuvallisia tekijöitä.

Yhdysvalloissa ”ei ole mitään järkeä, ellei se pohjaa syvästi tunnettuun uskontoon”, julisti presidentti Dwight ”Ike” Eisenhower 1950-luvulla,² ja näin ajattelee 2000-luvun alun yhdysvaltalaisen enemmistökin. Myös ulkopoliitikasta päättävät ovat sen syvään juurtuneen uskopohjaisen kulttuuriperinteen tuotoksia, joka sakralisoi Yhdysvaltoja ja sen

katsottua maailmantehtävää, ja lisäksi heitä painostavat uskopohjaiseen toimintaan jatkuvasti useat sekä kotimaassaan että maailmanpolitiikan eri kentillä vahvat kristilliset ja juutalaiset järjestöt. Tuloksena on ollut ja tulee tulevaisuudessakin olemaan ulkopoliittikka, jonka yllykkeet ja perustelut, ajoittain myös tavoitteet ja usein tahattomat vaikutukset limittyvät uskontoon monin, monimutkaisin tavoin.

Rakenteelliset selitystekijät

Yhdysvaltalaisen uskonnollisuuden vitaliteettia kuten sen ulkopoliittista vaikutusvaltaakin voidaan yleisellä, rakenteellisella tasolla selittää niin sanotulla uskontojen markkinapaikka -teesillä. Sen mukaan kirkon ja valtion jyrkkä perustuslaillinen ero ja säädökset uskonvapaudesta ovat siellä pakottaneet uskonyhteisöt kilpailemaan jäsenistä ja rahoituksesta, ja tämän takia niiden on täytynyt tarjota mahdollisimman paljon hyödykettä mahdollisimman monelle ja mahdollisimman monella ihmis- ja yhteiskuntaelämän alueella. Tätä kautta Yhdysvaltain julkisesta tilasta on tullut uskontojen markkinapaikka, jota tehokkaasti hyödyntämällä ovat varmistaneet uskopohjaisen kansalaistoiminnan elinvoimaisuuden ja yhteiskunnallisen vaikutuksen juuri ne uskonnolliset yhteisöt, joille uskonto on määritelmällisesti aina myös politiikkaa.³

Teesi uskontojen markkinapaikasta pohjaa tulkinnalliseen hypoteesiin siitä, että uskonnollisten merkityksien kaipuu ja etsintä on ihmiselle ominaista, synnynnäistä ja rationaalista. Tämän takia uskonnollisessa kilpailutilanteessa menestyvät parhaiten ne, jotka pystyvät tarjoamaan selkeimmät merkityssisällöt – paitsi hengellis-uskonnolliset myös aineelliset ja sellaiset, jotka selittävät ympäröivää yhteiskuntaa ja maailmaa sekä oman maan paikkaa ja tehtäviä siinä. Edellytyksenä on Yhdysvaltain perustajaisien luoman perustuslaillisen tilan kaltainen todellisuus, jossa valtiolta ei ylläpidä mitään tiettyä uskontoa vaan jossa jokaisen uskonnon täytyy kilpailla kansalaisten kannatuksesta ja osallistumisesta. Jos siis uskonnon tarve on vakio, sen tarjonnan määrä ja laatu määräävät yhteiskunnan uskonnollisuuden ja politiikanteon uskoon pohjaamisen tason.⁴

Eniten tästä dynamiikasta ovat hyötäneet herätyskristillistä protestantismia edustavat kirkot ja uskopohjaiset kansalaisjärjestöt (evangelikaalit). Kun puhumme uskonnon vaikutuksesta politiikkaan nyky-Yhdysvalloissa, puhumme ennen muuta heistä. Määritelmästä

riippuen herätyskristittyjä on ainakin 60 miljoonaa (eli 25 prosenttia kaikista yhdysvaltalaisista), siinä missä katolisia on 20 prosenttia, niin sanottuja päälinjalaisia eli ei-herätyskristillisiä protestantteja 14 prosenttia ja juutalaisia ja muslimeja kumpiakin arviolta prosentti. Herätyskristityt ovat kansalaisista poliittisesti aktiivisimpia, ja nyt 2000-luvun alussa he muodostavat maansa suurimman yksittäisen äänestäjien ryhmän.⁵

Herätyskristilliset ovat pystyneet ottamaan suurimman hyödyn irti uskonnollisen markkinapaikan dynamiikasta, koska heille tyypilliset uskonkäsitykset ja -käytännöt ovat hyvin individualistisia (jokaiselta vaaditaan henkilökohtaista uskonratkaisua ja jatkuvaa moraalista kilvoittelua) sekä tarjoavat tiivistä yhteisöllisyyttä ja selkeän moraalkoodiston oman elämän elämiseen (kirjaimellisesti tulkittu Raamattu on ainoa auktoriteetti). Lisäksi heillä on tarjottavanaan vakaa, tarkkarajainen maailman- ja historianselitys (kristillinen eskatologia eli oppi lopunajoista), joka tekee ympäristössä havaittavista kehityskuluista ennustettavia. Poliittisesti he ovat määritelmällisestikin aktiivisia, koska heidän uskonsa ytimessä ovat myös käsitykset kaikista elämänaloista Kristukselle ja Raamatulle alisteisina ja jokaisen uskovan velvollisuudesta käännäyttää toisia ja muuttaa yhteiskuntia ja muuta maailmaa.⁶ Toisen maailmansodan jälkeinen siirtymä vanhasta luokkapohjaisesta politiikanteosta jälkiteolliseen identiteettipolitiikkaan on entisestään vahvistanut herätyskristittyjen vaikutusta, koska se on johtanut yhdysvaltalaiset yhä enemmän etsimään ei-aineellisia, hengellisiä ja yhteisöllisiä hyödykeitä ja merkityksiä.⁷

Yhdysvaltain perustuslain ensimmäinen lisäys – sama, joka takaa uskonvapauden ja on siten luonut uskonnollisen markkinapaikan – sisältää kuitenkin myös kirkon ja valtion erottamista koskevan osion, joka hillitsee uskopohjaisten tehtävän- ja tavoitteenasetteluiden suoraa siirtymistä lainsäädäntöön ja (liitto)valtion viralliseen politiikkaan. Kirkon ja valtion perustuslaillinen ero näet periaatteessa estää valtiovaltaa säättämästä lakeja, jotka edistäisivät jotakin tiettyä uskontoa suhteessa toisiin. Puhutaan kirkon ja valtion erottavasta ”korkeasta muurista”, joka takaa paitsi valtion puuttumattomuuden uskontokuntien sisäisiin asioihin ja sananlevitykseen myös itse valtion sekulaariuden. Tämä ei tarkoita, etteikö uskonnolla saisi olla huomattavaa vaikutusta julkisen elämän eri alueilla, mutta sen paremmin valtiovallan kotimainen kuin ulkopoliittinenkaan toiminta ei saa pohjautua suoraan minkään tietyn uskontokunnan oppeihin tai tavoitteistoon.⁸

Sitten vuoden 1973 vallalla on ollut ”korkean muurin” periaatteen mukainen niin sanottu Lemonin testi. Se kieltää kaikki lait, joiden tarkoituksena voidaan tulkita ”puhtaasti uskonnollisiksi”, jotka nähtävästi johtaisivat jotain tiettyä uskontoa tai uskontokuntaa hyödyttävään tulokseen tai jotka saattaisivat liittovaltion ”liialliseen” keskinäissuhteeseen uskonnon kanssa. Sääntöä on lievennetty 1980-luvun puolivälistä sikäli, että nyt liittovaltio saa tukea uskonnollisia yhteisöjä, mikäli tarjottava tuki on yhtäläisesti niiden kaikkien saatavilla eikä sitä käytetä varsinaiseen käännystoimintaan. Edelleen on silti voimassa periaate, että laeilla saa olla vain ei-uskonnollisia, sekulaarisia motivaatioita ja tarkoituksia, mutta *de facto* uskonnollisia seurauksia ei enää tulkita perustuslain vastaisiksi.⁹

Näiden perustuslaillisten rajoitteiden takia Yhdysvaltain uskonnollisilla markkinoilla parhaiten menestyneet, uskonsa aina myös poliittisena nähneet uskonryhmät (ennen muuta herätyskristityt) ovat pystyneet vaikuttamaan politiikkaan lähinnä välillisesti. Ne ovat pyrkineet muokkaamaan myös harjoitetun politiikan ja lainsäädännön sisältöä (myös ulkopoliitiikan osalta), useimmiten kuitenkin luomiensa uskopohjaisten kansalaisjärjestöjen kautta enemmänkin kuin itse kirkkoina tai muina järjestäytyneinä uskonyhteisöinä. Tätä ne ovat tavoitelleet sekä kotimaisina painostusjärjestöinä että transnationalistisina toimijoina monikansallisilla areenoilla. Vaikutus ei ole näkynyt niinkään politiikan detaljisessa sisällössä kuin sillä kulttuurisella tasolla, jolla luodaan ja ylläpidetään käsityksiä Yhdysvalloista ja sen ominaislaadusta, paikasta ja tehtävistä maailmassa.

Uusi Jerusalemin

Yhteistä lähes kaikille Yhdysvaltain kristillisille ryhmille on aina ollut käsitys omasta maasta ainutlaatuisesti kristillisenä valtiona ja tilana, Luoja-Jumalan tahdosta Uudelle mantereelle eloon kutsuttuna Uutena Jerusalemina, jonka on pohjattava Raamattuun ja Jumalan luonnonlaissa näkyvään ilmoitukseen ja jonka on omalla esimerkillään käännettävä muu, korruptoituneeksi koettu maailma. Tätä varten Jumala on antanut Pohjois-Amerikan yhdysvaltalaisille, ja jos he onnistuvat tehtävässään, koko muu maailma muuttuu heidän oman maansa kaltaiseksi ja heidän maataan siunataan yltäkylläisyydellä. Jos he lipsuvat saamastaan

tehtävästä, Jumala rankaisee ankarasti koko maata. Toisin sanoen Yhdysvallat ei ole todellinen, oikea, tarkoitettu itsensä ennen kuin se on tehnyt muun maailman kaltaiseksi. Sillä on millenniaalinen maailmantehävä osana Jumalan laajempaa pelastushistoriallista suunnitelmaa.¹⁰

”Olemme kaupunki vuoren päällä, kaikkien kansojen silmät meitä tarkkaavat”, tämän katsantokannan ilmaisi vuonna 1630 puritaanisaarnaaja John Winthrop klassisessa muotoilussaan, jota sukupolvi toisensa jälkeen on Yhdysvalloissa toistanut aina siitä lähtien. ”Israelin Jumala on keskellämme [...] siunaamassa meitä ja kaikkia töitämme [...]. Hän tekee meistä kiitoksen ja kunnian aiheen, jotta ihmiset sanoisivat [...] ’Jumala tehköön meistä Uuden Englannin kaltaisia’”.¹¹

Alun perin nämä käsitykset Yhdysvaltain erityisyydestä ja maailmantehävästä olivat hyvinkin syvällisesti teologisia, mutta ajan saatossa ne ovat osin sekularisoituneet. Alkujaan käsitykset olivat nimenomaan kalvinistisia, 1600-luvun puritaanien kehittämiä, ja niillä viitattiin kaiken yhteiskunnallisen elämän järjestämiseen Raamatun kirjaimen ja vain sen mukaan – ja oletukseen siitä, että näin Jumala oli Pohjois-Amerikassa vähitellen rakentamassa maanpäällistä valtakuntaansa, joka ennen pitkää valtaisi koko maailman. Olennaista yhtälössä olivat nimenomaan puritaanien käsitykset uskonnon-, yksilön- ja taloudellisesta vapaudesta, kolme maallisen yhteiskunnan järjestämisen periaatteita, jotka johdettiin Raamatusta ja joiden katsottiin mahdollistavan kaikkien kääntymys puritaaniseen kristinuskoon ja sitä kautta saavutettava Jumalan haluama maallinen järjestys.¹²

Erilaiset tunnustukselliset versiot tästä alkuperäisestä Uuden Jerusalemin ajatuksesta elävät yhä vahvoina nyky-Yhdysvalloissa. Etsitään joko paluuta myyttiseen, kerran olleeseen ”oikeasti” kristilliseen Yhdysvaltoihin tai pyritään vihdoinkin luomaan sellainen. Pian itsenäistymisen jälkeen sen alkuperäiset teologiset perusteet alkoivat kuitenkin murentua ja kristinuskon ja amerikkalainen nationalismi nivoutua toisiinsa myös paljon yleisemmällä ja laajemman hyväksynnän saaneilla, kulttuurisella tasolla. Siitä lähtien on tietty Yhdysvaltain perustuslaillisen järjestelmän, valtioinstituutioiden ja amerikkalaisen elämäntavan (demokratian, individualismin ja vapauden) sakralisointi kyllästänyt sikäläistä kulttuuria tämän yleisemmän, niin sanotun kansalaisuskonnollisuuden (*civil religion*) muodossa. Klassisen määritelmän mukaan tässä on kyse kristillispohjaisesta mutta ei enää tunnustuksellisesta ajattelusta, jossa kirkolle kuuluneet pelastushistorialliset tehtävät ovat maallistuneet ja siirtyneet

kansakunnalle. Visio on edelleen globaali, mutta nyt ensisijaisena muutoksentehtävänä nähdään Yhdysvallat maana, ei uudestisyntyneiden toimijuus.¹³

Kansalaisuskonnon keskeisyyden voi esittää myös demografisesta tulokulmasta. Yhdysvaltoja pitää koossa vain ajatus amerikkalaisuudesta sekä amerikkalaisuuden yleismaailmallisesta tehtävästä ja erityislaatuisuudesta, koska se on aina koostunut muualta tulleista ihmisistä, joita ei yhdistä historia, kieli, kulttuuri tai edes yhteinen maa-alue. Lähtökohteisesti (sekä syntyolosuhteidensa takia että uskonnollisen markkinapaikan dynamiikan voimasta) tuo ajatus amerikkalaisuudesta on aina ollut uskonnollisesti väritty. Ilman sitä Yhdysvaltain olemassaololla ei olisi perustetta. Myös poliitikot ovat omalla kansalaisuskonnollisella puheellaan ja riiteillä pitäneet tätä ajatusta yllä, koska ovat itse sen tuotoksia ja koska sen ylläpitäminen on ollut heille poliittisesti tarkoituksenmukaista. Vain harvoin presidentit ovat toimineet oman tunnustuksellisen uskonsa yllyttämänä, mutta enemmistö heistä on ahkerasti oikeuttanut linjauksiaan kansalaisuskonnollisella sanastolla.¹⁴

Uuden Jerusalemin ajatukseen ja yhdysvaltalaiseen missioajatteluun laajemmin liittyy tiiviisti myös kristillinen eskatologia, emmekä voi kunolla ymmärtää maan ulko- ja maailmanpolitiikkaa, ellemmme tiedosta, kuinka tämä jäsentää kansalaisten enemmistön maailmankuvaa ja käsitystä omasta maastaan. Myös 2000-luvun alussa jopa useampi yhdysvaltalainen uskoo yhteen tiettyyn, tarkkarajaiseen eskatologiseen näkyyn maailmanhistorian vääjäämättömistä kehityskaarista ja Yhdysvaltain paikkaan näissä kuin edes tunnustautuu kristityiksi. Herätyskristityistä peräti 60 prosenttia tunnustautuu tämän eskatologian – ”dispensationalistisen premillennialismin” – kannattajaksi, ja sillä on huomattava sekä suora poliittinen että yleisempi kulttuurinen vaikutus Yhdysvaltain ulkopoliittisiin linjauksiin.¹⁵

Dispensationalistisen premillennialismin mukaan Jeesus on palaava maan päälle toisessa tulemisessaan, joka voi koittaa hetkenä minä tahansa ja josta alkaa maanpäällinen tuhannen vuoden yltäkylläisyys, milleniumi. Siihen asti uskosta erkaantuminen ja yleinen moraalittomuus lisääntyvät, kunnes kaikki poliittinen, taloudellinen ja uskonnollinen vallankäyttö keskitetään totalitaarisen ja antikristillisen maailmanimperiumin instituutioihin ja käännetään kristittyjä ja Messiastaan odottavia juutalaisia vastaan. Tätä kehityskulkua ei premillennialismin mukaan voi estää, mutta Raamatulle uskollisten kristittyjen on silti lakkaamatta

vastustettava tulevan maailmanimperiumin esiasteita, hidastettava siihen johtavaa kehitystä ja ”vahvistettava jäljellejääneitä” (Ilm. 3:2–3) osia raamatullisesta yhteiskunnallisesta ja moraalijärjestyksestä. Edelleen uskotaan, että lopunaikain kehityskulut eivät voi saavuttaa päätepestettään niin kauan kun Yhdysvallat säilyttää erityislaatuisuutensa, eli joko pysyy kristillisenä maana tai palautetaan sellaiseksi ja käyttää voimaansa anti-kristillisiä kehityskulkuja hillitsevästi.¹⁶

Tuntevat yhdysvaltalaiset sitten kaikkia premillennialismin teologisia sisältöjä tai eivät, tästä on tullut yhdysvaltalaisen populaarikulttuurin ja kansallisen omakuvan läpäissyt yleinen katsantokanta, jolla muuta maailmaa arvioidaan ja jonka kontekstiin Uuden Jerusalemin missioajatus asetetaan.¹⁷ Toisen maailmansodan jälkeen myös premillennialistit ovat uskoneet Yhdysvaltain kykyyn saavuttaa voittoja ennen lopunajan täyttymystä, mutta itse maailman täydellistämisen tavoite on heille ollut mitä räikeintä harhaoppia, ja he ovat nähneet ”kristillisen” Yhdysvaltain käyvän lähinnä puolustus- ja viivytelytaistelua.¹⁸

Ulkopoliittinen jatkumo

Kauan vallalla olleen tulkinnallisen konsensuksen mukaan yhdysvaltalaiset uskonryhmät kykenivät vaikuttamaan maansa ulkopoliitiikkaan ainoastaan tällaisella kansallisella omakuvan sekä maailman, historian ja tulevaisuuden kehityskulkujen hahmottamisen tasolla. Realistisen koulukunnan oppien mukaisesti ulko- ja maailmanpoliittista tilaa tavattiin pitää pelkkien konkreettisten valtiollisten intressien ja valtapyrkimysten taistelukenttänä, jossa suoranaisesti uskonnollisilla yllykkeillä tai tehtävänasetteluilla ei ollut sijaa. Yhdenkään suuren ulkopoliittisen kysymyksen ei katsottu olleen ennen muuta uskonnollisesti määrittynyt juuri missään vaiheessa Yhdysvaltain historiaa eikä yhdenkään hallinnon nähty etsineen ulkopoliitiikalla ensisijaisesti mitään uskonnollista tulosta. Uskonyhteisöjen ei toisin sanoen katsottu kyenneen vaikuttamaan Yhdysvaltain ulkopoliitiikan varsinaiseen sisältöön.¹⁹

Uudempi tutkimus ei välttämättä ole eri mieltä jälkimmäisimmästä huomiosta. Mutta yhä enemmän on alettu korostaa, kuinka keskeinen (kristin)uskon orientoiva, tiettyjä optioita poissulkeva ja toisia avaava vaikutus on ollut. Yhdysvaltain ulkopoliitiikan suuret linjat on enenevästi nähty pitkänä historiallisena jatkumona – ja tämän jatkumon taustalla

on yhä laajemmin tunnistettu nimenomaan uskopohjaisia tekijöitä.²⁰ Yhdysvaltain ulko- ja maailmanpolitiikkaa ja kansainvälisiä suhteita ei toisin sanoen enää tulkita kahden valta-asemassa vaihtelevan puhtaasti maallisen tradition – realismin/moralismin, internationalismin/isolationismin – taistelukentäksi vaan useiden keskenään ristiriitaisten, yhtä olennaisesti uskonnollisten yllykkeiden tuotokseksi.²¹

Yksi vakio on ollut suoraan Uuden Jerusalemin ajatuksesta kumpuava käsitys siitä, että Yhdysvaltain tulee omalla esimerkillään säteillä erinomaisuuttaan koko muuhun maailmaan. Poikkeuksellisia tilanteita lukuun ottamatta sen ei tule sotkeutua muun, korruptoituneemman maailman tapahtumiin eikä suostua pysyviin sidonnaisuuksiin muiden kanssa. Tuollainen sotkeutuminen ja sitoutuminen toisi muun maailman korruptoituneisuuden Yhdysvaltain sisälle ja alkaisi nakertaa sen erityisyyttä. Tämän edelleen jatkuvan, usein ”isolationismiksi” kutsutun tradition mukaan Yhdysvaltain tulee luoda maahansa ”kristillinen” tila ja tehdä kaikkensa sen turvaamiseksi ulkomaisilta uhilta. Vain eksistentiaalisen ulkoisen uhan kohdatessa voi se lähteä proaktiivisesti toimimaan muuhun maailmaan mutta silloinkin ainoastaan varmistamaan omaa etuaan ja turvallisuuttaan. Toisin sanoen: määritelmällisesti koska on ylivertainen, ”kristillisen” Yhdysvaltain muille jo pelkällä olemassaolollaan tarjoama esimerkki riittäisi ennen pitkää vakuuttamaan kaikki muut maat ja kansat ja saisi niistä kunkin kääntymään sen niille mallintamaan järjestelmään ja elämäntapaan.²²

Rinnakkainen, tämän ajattelutavan kanssa näennäisen syvästi ristiriitainen ulkopoliittinen traditio on kuitenkin lähtenyt viemään yhdysvaltaista mallia muuhun maailmaan, usein asevoimalla. ”Uskon Jumalan istuttaneen meihin vapauden vision”, perusteli tämän vaihtoehtoisen linjan presidentti Woodrow Wilson viedessään maansa ensimmäiseen maailmansotaan. ”Meidät on valittu [...] näyttämään maailman muille kansoille, miten niiden tulee kävellä vapauden tietä”.²³ Koko maailman yhteinen hyvä on tässä vaihtoehtoisessakin traditiossa samastettu Yhdysvaltain etuun, ja sen kulttuurille tyypilliset yksilön-, uskon-, ja taloudellisen vapauden ajatukset on universalisoitu. Niitä on kuitenkin pyritty levittämään myös pakottamalla siinä uskossa, että edes väkivallan käyttö ei vapauden nimissä voi olla väärin, koska vapaus katsotaan ihmisen luonnolliseksi tilaksi ja kaipuu sen perään Jumalan itsensä ihmisluontoon asettamaksi lajiominaisuudeksi.²⁴ Yhdysvallat on täten nähty lähimmäistensä palvelijana ja puolesta uhrautujana – siis maana, jossa oli päästy

lähimmäs Jumalan yhteiskunnallista tahtoa ja jonka oli siksi opetettava muuta maailmaa, myös pakolla.²⁵

Historiallisessa katsannossa asevoiman käyttö ei kuitenkaan ole näissä vapauden ja amerikkalaisen elämäntavan globalisointihankkeissa ollut sääntö vaan poikkeus, eikä valtiolta itse ole useimmiten ollut ensisijainen, suora toimija. Sikäli kuin se on aktiivisesti toteuttanut Uuden Jerusalemin missiota maailmalla, se on toiminut ennen muuta ei-valtiollisten ja ei-aseellisten välineiden kautta, toisin sanoen tukemalla vapaakauppaa, lähetystyötä ja kulttuurista vaikuttamista. Usein puhutaan Yhdysvaltain epävirallisesta ”moraali-imperiumista” eli sen kulttuurille tyypillisten uskopohjaisten ajattelutapojen ja tavoitteiston epäsuorasta viennistä.²⁶ Aseellistakin voimaa on käytetty apuna, mutta se on nähty enemmänkin vapaata demokraattista elämistä estävien pidäkkeiden poistajana ja tilan raivaajana näiden ensisijaisina pidettyjen, ei-valtiollisten muutoksentekijöiden luontaiselle toiminnalle.²⁷ Vasta 1800-luvun lopulla luotiin malli oman asevoiman käytölle – espanjalais-amerikkalaisessa sodassa, jossa Yhdysvallat valloitti Filippiinit, Kuuban ja Puerto Ricon ja jonka presidentti William McKinley perusteli nimenomaan kristillisen kansakunnan velvollisuudella käännättää, ”palvella” ja nostaa väitetyistä ahdingostaan islamilaiset ja vielä tuolloin ei-kristillisinä pidetyt katolilaiset kansat.²⁸

Nämä kaksi keskeistä ulkopoliittista traditiota – yhtäältä kristillisen esimerkin säteily kotimaasta ja toisaalta voimankäyttö toisten maiden ja kansojen käännättämiseksi – voivat vaikuttaa keskenään perin ristiriitaisilta, mutta niiden taustalla on havaittavissa syvemmän tason jatkumo. Sekin on läpeensä uskonnollinen. Arthur S. Link on viittannut tähän ”korkeampana realismina”, Robert G. Kaufman ”moraalisena demokraattisena realismina”, ja Timothy J. Lynch ja Robert J. Singh yksinkertaisesti ”Yhdysvaltain ulkopoliittisena traditiona”.²⁹

Kuten politiikan tutkija Kaufman on nämä tulkinnat tiivistänyt, perusajatuksena ja lähtökohtana on ollut kristinuskosta ja kansalaisuskonnosta yhtäläisesti kumpuava käsitys jokaisen yksilön ainutlaatuisesta ihmisarvosta ja vapaudesta jokaisen tarkoitettuna olotilana, jonka suojelemiseen (ja tuottamiseen siellä, missä sitä ei ole) myös Yhdysvaltain valtiolta on velvollinen, myös rajojensa ulkopuolella. Samalla on tunnustettu kristilliseen ihmiskäsitykseen olennaisesti kuuluva tulkinta perisynnistä. Sen pidättelemiseksi on pyritty varmistamaan, että ulkomaille ei synny liian suuria valtakeskittymiä ja että Yhdysvalloilla

säilyy aina aseellinen ylivoima muihin valtioihin verrattuna. Vapauden ja demokratian edistäminen on ollut vakio, samoin ulkoisten uhkien hillitseminen asevoimin, ja keinot näitä tehtäviä varten on valittu pragmaattisesti, tilannekohtaisesti ja kustannus/hyöty-analyysin mukaan.³⁰

Pitkän aikavälin historiallisessa katsannossa tällaiset tulkinnat ovat hyvin perusteltuja. Ne tukeutuvat siihen, mitä kansalaisuskonnosta on muutenkin esitetty, ja sopivat myös niihin eskatologisiin tulkintakäytöksiin, jotka ovat jäsentäneet yhdysvaltalaisen yleistä tapaa arvioida ulkomaailman kehityskulkuja. Ulkomaailman näkeminen korruptoituneena, ulkoisten uhkien pidättely ja asevoiman korostaminen tähdentävät sekä Yhdysvaltain erityisyyttä ja ylemmyyttä että premillennialistista tulevaisuuskäsitystä. Myös yritykset globalisoida yhdysvaltalaisia yhteiskuntamallia ja elämäntapaa sopivat tähän sikäli kuin kaikesta pessimistisyydestäänkin huolimatta premillennialismikin uskoo erityislaatuisen Yhdysvaltain kykyyn saavuttaa suurtakin, vaikkakin vain väliaikaista menestystä ”jäljelle jääneiden vahvistamisessa” ympäri maailman.

Ulkopoliittinen kulttuurisota

Nyky-Yhdysvalloissa maan koetun erityislaatuisuuden ja maailmantehtävän tarkasta luonteesta on olemassa kaksi erilaista versiota, joita tarjoaa valtaa käyttäville kaksi erillistä, toinen toisensa uhalla legitimoivaa, suurin piirtein yhtä suurta uskonnollista ryhmittymää. Näistä kumpikin katsoo edustavansa ainoaa ”oikeaa” amerikkalaisuutta ja käy lakkaamatonta kulttuurisotaa oikeudesta määrittää tämä amerikkalaisuus sekä sen paikka ja tehtävät maailmassa. Sitten toisen maailmansodan maan uskonnollinen kenttä on muuttunut huomattavasti: vanha jako protestanttisiin, katolisiin ja juutalaisiin uskonyhteisöihin on korvautunut uudemmallalla konservatiivi-liberaali-jakolinjalla näistä kunkin sisällä, ja tunnustuskuntaisen yhteiskunnallisen toimijuuden tilalle on tullut kaksi uskontokuntien rajat ylittävää leiriä. Yhtäällä on demokraattisen puolueen kanssa yhteistyötä tekevä uskonnollinen vasemmisto, toisaalla republikaanien kanssa liittoutunut kristillinen oikeisto.³¹ Modernin Yhdysvaltain ulkopoliitikassa näkyvää tiettyä syklisyyttä ei voi suoraan johtaa ainoastaan näiden kahden vaikutukseen, mutta ei myöskään tule sivuuttaa niiden keskeistä roolia.

Näiden kahden kulttuurisotien kilpakumppanin ulkopoliittiset linjat on parhaiten ymmärrettävissä vastinparien kautta. Miltei kaikissa asiakysymyksissä niillä on täysin vastakkaiset kannat, ja yhteistyö rintamalinjan yli on perin harvinaista. Uskonnollisen vasemmiston ulkopoliittisen ohjelman painopisteet voi tiivistää kuuteen ydinkohtaan: sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tavoittelu globaalin etelän ja pohjoisen välisillä tulonsiirroilla; niin sanotun kestävä kehityksen, mukaan lukien ympäristönsuojelun, edistäminen sekä Yhdysvaltain toimesta että YK:n kautta; ja seksuaalisen tasavertaisuuden ja uskontojen välisen dialogin ajaminen. Vastaavasti kristillinen oikeisto on ajanut perinteisten moraaliarvojen ja uskonvapauden suojelua ja edistämistä; ääri-islamilaisten terrorismin vastaista globaalia taistelua; vapaaseen markkinatalouteen limittyneen demokratiamallin globalisointia; ja Yhdysvaltain oman unilateralistisen toiminnan tehostamista ja YK:n toimijuuden supistamista. Keskeiset vastinparit ovat siis arvokonservatismi/arvoliberalismi, unilateralismi/multilateralismi ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus / vapaa markkinatalous.

Perinteisten moraaliarvojen osalta vaihteluväli on aina 1980-luvulta kilpistynyt niin sanottuun Mexico Cityn sääntöön, jonka republikaani-presidentti Ronald Reagan ensimmäisenä saattoi voimaan ja jonka jokainen häntä seurannut demokraatti on kumonnut ja kukin republikaani palauttanut. Tämä sääntö kieltää Yhdysvaltoja antamasta rahoitusta niille YK:n erityisjärjestöille ja yksityisille kehitysyhteistyöjärjestöille, jotka suorittavat tai mainostavat abortteja.³² Kristillinen oikeisto on koko ajan vaatinut myös muita toimia perinteisten moraali- ja perhearvojen tukemiseksi, samaa sukupuolta olevien avioliittojen vastustamista, äiteyden voimaannuttamista suhteessa feministien vaatimuksiin ja suurempia panostuksia niin kutsuttuun pidättyvyyskasvatukseen ympäri kehittyvää maailmaa. Näistä kussakin on tapahtunut edistystä aina republikaanien vallassaolon aikoina.³³

Huomattavinta menestys on ollut globaalin uskonnonvapauden osalta. Vuodesta 1998 osa Yhdysvaltain lakia on ollut International Religious Freedom Act (IRFA), joka velvoittaa suojelemaan ja edistämään uskonnonvapautta maailman jokaisessa maassa. Tämä laki seurasi nimenomaan kristillisen oikeiston kampanjoinnista. Lakiin lopulta johtaneissa 1990-luvun debateissa vastahakoisia olivat sekä silloinen Bill Clintonin hallinto että suuri osa uskonnollisesta vasemmistosta. Ne katsoivat uskonvapauden nostamisen erityisasemaan heikentävän

Yhdysvaltain kykyä puuttua muihin ihmisoikeusrikkomuksiin ja mahdollistavan muun muassa homoseksuaalien syrjintää. Republikaanit ajoivat lain kuitenkin läpi, ja nykyään sekä Yhdysvaltain ulkoministeriö että sen nojalla luotu erillinen, riippumaton komissio ovat velvoitettuja tarkkailemaan kunkin maan uskonvapaustilannetta, raportoimaan niistä vuosittain sekä keskeyttämään ulkomaanavun ja asettamaan pakotteita uskonvapautta rikkoville.³⁴

Myös uskonnollinen vasemmisto on ollut kiinnostunut Yhdysvaltain ulkomaanavun sitomisesta ihmisoikeuksiin, ei kuitenkaan uskonnonvapauteen vaan ammattiyhdistys-, ympäristönsuojelu- ja sosialististen liikkeiden vapauteen, naisten ”lisääntymisterveydellisiin oikeuksiin” ja seksuaalivähemmistöjen asian edistämiseen. Nämä ovat säännöllisesti edenneet sen liittolaisen, demokraattipuolueen, valtakausina. Kyseiset perinteisten moraaliarvojen kanssa syvästi ristiriitaiset hankkeet ovat olleet sille tärkeämpiä kuin uskonnonvapaus, ja niitä on viety kehittyvään maailmaan paitsi vasemmiston omin toimin myös osana presidentti Barack Obaman hallinnon politiikkaa vuosina 2008–2016. Tästä selkein osoitus oli Obaman päätös rajoittaa Yhdysvaltain kehitysapua maille, jotka kriminalisoivat sodomian.³⁵

Ainakin yhtä tärkeää on uskonnolliselle ja muulle vasemmistolle ollut niiden alkuperäisen agendan eli sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja rakennemuutoksen nivominen Yhdysvaltain ulko- ja maailmanpolitiikkaan. Yksityiskohtaisin tähän tähtäävistä ehdotuksista on ollut 2000-luvun alun ohjelma ”globaaliksi Marshall-suunnitelmaksi”. Sillä olisi tarkoitus kitkeä terrorismiin väitetyksi johtavaa epätasa-arvoa rikkaan pohjoisen ja köyhän globaalin etelän välillä. Yhdysvallat olisi nytkin johtava toimija, mutta käytännön työ tapahtuisi uudenlaisen G8-maista luodun kansainvälisen kehityskonsortion kautta, jonka jäsenet sitoutuisivat suureen kolmenkymmenen vuoden ohjelmaan köyhyyden, nälän ja kodittomuuden poistosta ja koulutuksen ja terveydenhuollon parantamisesta ympäri kehittyvän maailman. Kaikki tämä kustannettaisiin kansainvälisten finanssitapahtumien ja kaupan verolla, kaikkien kehittyvien maiden velat peruutettaisiin ja vapaakauppasopimuksiin lisättäisiin uusia määräyksiä työntekijöiden ja alkuperäiskansojen oikeuksista ja ympäristönsuojelusta.³⁶

Uskonnollisen vasemmiston painostustyö jonkin tällaisen uuden maailmanpoliittisen suurjärjestelyn aikaansaamiseksi on huomattavaa ja jatkuvaa. Kulttuurisodan dynamiikasta kuitenkin johtuu, että

demokraattihallintojen aikaansaannokset on tavallisesti republikaanien valtakausilla peruttu, sillä mistään tällaisesta ehdotuksesta ei vallitse rintamalinjat ylittävää konsensusta. Suurimmat näkemyserot koskevat uskonnollisen vasemmiston ohjelman ytimessä olevaa ilmastonmuutokseen puuttumista (ja puuttumista nimenomaan pakottavilla valtiollisilla ja ylikansallisilla toimilla), jota Obaman hallinto edisti suostumalla Pariisin ilmastopöytäkirjaan ja antamalla uusia presidentin asetuksia tiukoista päästörajoituksista.³⁷ Vain pieni (joskin kasvava) osa herätyskristityistä ja kristillisestä oikeistosta on ollut sen kanssa näistä asioista samaa mieltä, joten republikaanisella puolueella ei ole ollut pakottavaa poliittista syytä liittyä rintamaan.³⁸

Tässä ja muissakin suurissa ulkopoliittisissa kysymyksissä perusluonteinen jakolinja liittyy syvään teologis-filosofiseen erimielisyyteen pakottavan, keskitetyn valtiollisen ja ylikansallisen muutoksen legitimitidestä. Kyseessä on 2000-luvun alun kulttuurisotien syvin jakolinja. Uskonnollisen ja koko muun vasemmiston kollektiivista, valtiokeskeistä muutosta tavoitteleva sekä YK-toimijuutta ja multilateralismia ensiarvoistava linja on niille luovuttamaton, koska se kumpuaa aivan niiden alkuperäisen teologisen itseymmärryksen ytimestä. Selitys löytyy YK:n ja sen edeltäjän Kansainliiton syntytaustasta: molemmat maailmanjärjestöt syntyivät Yhdysvaltain aloitteesta aikakausina, joina uskonnollinen vasemmisto oli voimissaan. Tuonaikaiset päälinjan protestantit olivat itse hahmottelemassa kummankin rakennetta, tehtäviä ja agenda. Molemmissa tapauksissa heitä ohjasi olettama siitä, että Yhdysvallat oli jo luonut ”maailmanomatunnon”, jossa kaikki kansat olivat kääntyneet sen (eli heidän itsensä) arvojen ja muutosagendan taakse. YK siis vain kodifioi globaalia arvokonsensusta, jonka uskonnollisen vasemmiston visiosta vaikuttanut Yhdysvallat oli luonut. Näin vakaasti uskova uskonnollinen vasemmisto on vakaumuksellisesti multilateralistinen.³⁹

Ensimmäisestä maailmansodasta lähtien kristillinen oikeisto taas on peräänkuuluttanut omien tavoitteidensa edistämistä ennen muuta unilateralistisesti. Se ja samanmieliset republikaanihallinnot ovat myöntäneet lyhytaikaisiin liittolais- ja yhteistyösuhteisiin jonkin tietyn tavoitteen saavuttamiseksi, mutta aina on korostettu Yhdysvaltain omaa ja itsenäistä toimijuutta, karsastettu YK:ta ja muuta multilateralismia, ja valtiosallia liittolaisiksi on yleensä kelpuutettu vain historialtaan ja kulttuuriltaan kristillisiä maita (sekä Israel). Monikansallisia poliittisia järjestöjä kohtaan on harjoitettu ankaraa kritiikkiä, koska niiden

tehtävänasettelut ovat olleet puhtaasti maallisia; koska niihin kuuluu eikristillisiä maita, joiden kanssa tehtävää yhteistyötä pidetään raamatunvastaisena ja Yhdysvaltain ”kristillisyyttä” uhkaavana; ja varsinkin koska premillennialismi tulkitsee ne lopunaikain maailmanimperiumin esiasteiksi. Kristillisen oikeiston mukaan on parempi turvata oman ”kristillisen” maan aseelliseen, taloudelliseen ja moraaliseen voimaan kuin luottaa multilateralismiin.⁴⁰ Republikaanipresidentit ovat johdonmukaisesti toimineet tämän linjan mukaisesti aina siitä lähtien, kun heidän puolueensa vuonna 1919 esti maansa liittymisen Kansainliittoon. Yhtä kauan he ovat käyttäneet kristillisen oikeiston tarjoamia teologisia argumentteja perustellessaan unilateralismiaan ja arvostellessaan YK:ta.⁴¹

Lopuksi on mainittava sodan ja rauhan kysymykset 2000-luvun kontekstissa eli osana Yhdysvaltain suhtautumista yhtäältä islamiin ja toisaalta Israeliin. Kristillisen oikeiston tuki Israelin valtiolle on ollut johdonmukaista kummankin synnystä lähtien, ja nykyään herätyskristityt muodostavat merkittävimmän Yhdysvalloissa Israelin puolesta painostustyötä harjoittavan ryhmän, joka on poliittisesti paremmin verkostoitunut ja ainakin republikaanipuolueen sisällä paljon vaikutusvaltaisempi kuin juutalaiset.⁴² Koska Raamattua luetaan kirjaimellisesti, otetaan vakavasti myös sen kehoitus tukea Valittua kansaa ja tämän omistusoikeutta maahansa sekä sen ilmoitus siitä, että Jumala siunaa juutalaisia siunaavat kansat ja kiroaa heitä vainoavat.⁴³ Yhdysvaltain Israelin-poliitiikkaa ei ole mahdollista ymmärtää käsittämättä tällaisten laajalti jaettujen vakaumusten voimaa ja niitä ohjelmallistavan kristillisen oikeiston suurta vaikutusvaltaa.

Vastaavasta juuresta kumpuaa myös kristillisen oikeiston islamvastaisuus, joka sekin on ollut vakio herätyskristittyjen ajattelussa Yhdysvaltain historian alusta alkaen. Islamilla on nähty olevan rooli lopunaikain sodissa, joten sen vastustaminen koettiin uskonvelvoitteeksi myös aikoina, joina ei vielä esiintynyt ääri-islamilaista terrorismia.⁴⁴ Terrorisminvastaisia sotia Irakissa, Afganistanissa ja Syyriassa ei voi suoraan johtaa eskatologisiin yllykkeisiin, mutta niistä kukin on silti löytänyt vahvimmat tukijansa nimenomaan kristillisen oikeiston parista, samoin presidentti Donald Trumpin maahantulorajoitukset joukolle islamilaisia maita. Islam on 2000-luvulla ainoa maailmanuskonto, jota yhdysvaltalaisen enemmistö karsastaa, ja yli kaiken sitä karsastavat herätyskristityt.⁴⁵ Tälle on paitsi uskonnollisia syitä myös poliittisesti hyvin verkostoituneita, varsin vaikutusvaltaisia uskonnollisia ylläpitäjiä.

Uskonto, politiikka ja transnationalismi

Perustellusti voidaan esittää, että yhdysvaltalaisen uskopohjaisten toimijoiden suurin vaikutus näkyy kansainvälisten suhteiden saralla pikemminkin kuin itse Yhdysvaltain ulkopolitiikassa. Suurin on tässäkin kristillisen oikeiston vaikutus. Sen jo kylmän sodan aikana luomat transnationalistiset, kansallisvaltioiden rajat ylittävät verkostot pohjaavat paitsi paljon vanhempiin lähetystyön rihmastoisiin myös kylmän sodan antikommunistiseen liikehdintään. Niiden kasvualustana ovat globaalissa etelässä vallalla olevat hyvin konservatiiviset ja traditionalistiset teologiat, jotka muistuttavat kristillisen oikeiston herätyskristillistä yhdysvaltalaisista ydintä.⁴⁶ Uskonnollisen vasemmiston kyky verkostoitua kehittyvässä maailmassa on ollut huomattavasti rajallisempi ja vaikutusvalta vähäisempää, koska sen teologioita ja poliittisia agendoja on näissä traditionalistisissa yhteiskunnissa karsastettu.

Kaikista ulkomailla lähetystyötä tehneistä yhdysvaltalaisista herätyskristillisiä konservatiiveja oli 40 prosenttia vuonna 1945, 1970-luvulle tultaessa jo 70 prosenttia ja 1990-luvulla peräti 90 prosenttia.⁴⁷ Painopisteensä koska oli pitkään Latinalaisessa Amerikassa, Etelä-Koreassa ja Afrikassa, suurin vaikutuskin näkyy nimenomaan näillä alueilla. Sittemmin on keskitytty niin sanotulle 10/40-vyöhykkeelle eli sille muslimienemmistöiselle alueelle Aasiassa ja Pohjois-Afrikassa, joka sijoittuu näiden leveyspiirien väliin.⁴⁸

Lähetystyöllä alun perin luotuja verkostoja alettiin hyödyntää poliittisten tavoitteiden edistämiseksi jo kylmän sodan vuosikymmeninä, jolloin aktiivisimpia olivat sen ajan kristillinen oikeisto. Hyvin huomattava osa läpi globaalin etelän nykyään vaikuttavista kristillis-oikeistolaisista järjestöistä voidaankin juontaa suoraan näiden kylmän sodan aikaisten yhdysvaltalaisen aktivistien systemaattiseen yritykseen globalisoida teologiansa ja poliittinen agendansa. Erityisen suurta vaikutus oli Keniassa ja Nigeriassa, Keski- ja Etelä-Amerikassa sekä Filippiineillä, Taiwanissa ja Etelä-Koreassa, mutta pysyvä jälki jäi myös pohjoiseurooppalaiseen politiikantekoon. Jo kylmän sodan aikana kaikkien näiden maailmankolkkien konservatiiviprotestantit omaksuivat Yhdysvaltain kristillisen oikeiston agendan, ja ne ovat sittemmin edistäneet sitä myös omin toimin.⁴⁹

Keskeisin transnationalistisessa uskopohjaisessa tilassa vaikuttava yhdysvaltalainen herätyskristillinen toimija on helluntailaisuus. Se on

poliittisesti yhtä oikeistolaista kuin yhdysvaltalainen herätyskristillisyyys yleensä mutta tarjoaa uskonkorostuksia ja -käytänteitä, jotka muuhun herätyskristillisyyteen verrattuna ovat globaalissa etelässä vieläkin helpommin omaksuttavissa.⁵⁰ Tätä kautta helluntailaisuuden vaikutus levisi 1900-luvun kuluessa ympäri maailman kertakaikkisen kulovalkean tavoin, ja 2000-luvun alussa sitä tunnustavia arvioidaan olevan maailmanlaajuisesti jo 400 miljoonaa. Pelkästään Latinalaisessa Amerikassa jopa 80 prosenttia kaikesta protestantismista kasvuista sitten 1960-luvun arvioidaan olevan helluntailaista (ks. myös luku 13).⁵¹

Tämä oikeistolaisen helluntailaisuuden valtaisa nousu on globaalissa etelässä osaltaan nakertanut uskonnollisen vasemmiston edustaman vapautuksen teologian kannatuspohjaa. Merkittävää on ollut erityisesti yhdysvaltalaisen ”menestyksen teologian” (*Prosperity Gospel*) leviäminen. Tämä uskon kautta aineellista hyödykettä, terveyttä ja menestystä tarjoava helluntailainen uskontulkinta on globaalissa etelässä osoittautunut vapautuksen teologiaa vetoavammaksi keinoksi vastata globalisaation taloudellisiin ja maailmankuvallisiin haasteisiin. Se yhdistää amerikkalaistyyppisen individualismin ja uskon vapaaseen markkinatalouteen tavoilla, jotka tukevat globaalin etelän kirkkojen traditionalistisia, supernaturalistisia uskonkäsityksiä.⁵²

Uusin ilmiö yhdysvaltalaisen uskonnollisuuden transnationalistisessa kentässä – sen ja muiden maiden kristillisen oikeiston meno YK:n erityisjärjestöjen sisälle NGO-toimijoiksi (*non governmental organization* eli kansalaisjärjestö) – voi vaikuttaa ristiriitaiselta sen syvän YK-kriittisyyden kontekstissa. Mutta näin toimineet ovat ryhtyneet NGO-toimijoiksi päämääränään nykymuotoisen YK:n tuhoaminen sisältä käsin ja omien uskopohjaisten tavoitteiden tuominen sen olemassa olevien linjausten tilalle.⁵³ Tämä oli jo kylmän sodan aikaisen Yhdysvaltain kristillisen oikeiston tavoitteena,⁵⁴ mutta sitä ei pystytty toteuttamaan ennen tuon sodan päättymistä ja sen jälkeistä uudenlaisen globaalin kansalaisyhteiskunnan syntyä. Vasta tuolloin joukko Yhdysvaltain kristillisen oikeiston järjestöjä saavutti NGO-aseman, otti vetovastuun ja alkoi rekrytoida liittolaisikseen samanmielisiä ympäri globaalia etelää. George W. Bushin valtakaudella ne saivat työhönsä huomattavaa tukea myös suoraan Valloisesta talosta, samoin Vatikaanista.⁵⁵

Suurta osaa YK:ssa toimivien transnationalististen kristillisen oikeiston verkostojen agendasta on jäsentänyt niin sanottu elämää kunnioittavan kehityksen malli. Tämä haastaa uskonnollisen ja sekulaarisen

vasemmiston kannattaman kestävän kehityksen ohjelman korostamalla perinteisiä moraaliarvoja, perheiden ja vanhempien oikeuksia sekä uskonnonvapautta. Se tuomitsee kestävän kehityksen ideologian lähinnä uudenlaisena läntisen kulttuuri-imperialismin (ideologisen kolonialisaa-tion) muotona sikäli kuin sen mukana levitetään sekularismia, homoseksualismia ja aborttia.⁵⁶

Yhdysvaltain uskonnollinen vasemmisto ei ole missään vaiheessa yltänyt lähellekään kristillisen oikeiston transnationalistista verkostoitu-mista. Sekin on toki toiminut YK:ssa omien NGO-järjestöjensä kautta, mutta sen virkailijat ovat avoimesti todenneet sen jääneen paljon glo-baalista kristillisestä oikeistosta jälkeen.⁵⁷ Eniten vastakaikua ja tuloksia ovat saaneet ne Yhdysvaltain herätyskristillisten luomat transnationalis-tiset järjestöt (erityisesti World Evangelical Alliance), jotka ovat ottaneet ohjelmistoonsa vasemmistolle tyypillisiä rakennemuutoksen tavoitteita mutta samalla säilyttäneet elämää kunnioittavan kehityksen mallille ominaisen hyvin konservatiivisen moraaliagendan.⁵⁸

Johtopäätös on jokseenkin selvä: ilman korostunutta arvokonserva-tiivista ulottuvuutta mikään Yhdysvaltain poliittisesti aktiivinen uskon-nollinen ryhmittymä ei voi saada poliittista ohjelmaansa menestymään suurimmassa osassa maailman kirkkoja. Eurooppaa lukuun ottamatta näissä ei yksinkertaisesti voida hyväksyä Yhdysvaltain uskonnollisen vasemmiston tapaa yhdistää valtiokeskeisen sosiaalisen oikeudenmukai-suuden ja rakenteellisen muutoksen tavoittelu abortin ja homoseksualis-min edistämiseen.⁵⁹

Muutos ja jatkumo

Nimenomaan Yhdysvaltain kristilliselle oikeistolle tyypilliset näkemyk-set ja politiikka jatkanevat globaalia vaikutustaan vastaisuudessakin. Kotimaassaan herätyskristillisyyys kasvaa edelleen sekä jäsenmäärältään että suhteelliselta osuudeltaan kaikista Yhdysvaltain uskovista (ja maan kirkollisen kentän poliittisesti vasemmistolaisimman osan, ei-herätys-kristillisen päälinjalaisen protestantismin, jo 1960-luvulla alkanut lasku jatkuu). Samalla kristikunnan painopiste on siirtymässä globaaliin etelään, jossa sen konservatiiviselle linjalle on mitä ilmeisin tilaus.

Yhdysvaltalaisen uskonnollisuuden koostumus on toki muuttu-massa. Vaikka maa on useimmilla mittareilla länsimaisittain edelleen

poikkeuksellisen uskonnollinen ja uskontomyönteinen, sekularisoitumisprosessi on myös Yhdysvalloissa kiihtynyt sitten 1990-luvun. Uskontokuntiin kuulumattomia oli vielä tuon vuosikymmenen alussa yksi kymmenestä yhdysvaltalaisista, mutta vuonna 2016 heitä oli jo 23 prosenttia. Herätyskristilliset ovat edelleenkin suurin ryhmä (25 prosenttia kaikista yhdysvaltalaisista vuonna 2015). Päälinjalaiset sen sijaan ovat menettäneet yli puolet jäsenistään sitten 1960-luvun puolivälin.⁶⁰ Mutta herätyskristillistenkin uskon sisältö on alkanut ohentua: toisin kuin aiemmin, huomattava osa heistä katsoo nykyään myös muiden uskontojen voivan pelastaa.⁶¹

Kuten politiikan tutkijat Pippa Norris ja Ronald Inglehart ovat esittäneet, näillä kehityskuluilla voi pidemmällä aikavälillä olettaa olevan huomattava vaikutus. Voi odottaa liberalisoitumista ja moniarvoistumista miltei läpi Yhdysvaltain uskonnollisen kentän. Ulkopoliitiikan ja kansainvälisten suhteiden osalta tätä ei tosin vielä ole näkynyt: herätyskristityistä 67 prosenttia katsoo edelleenkin Yhdysvalloilla olevan Jumalta tullut erityinen maailmantehtävä, 86 prosenttia haluaa raamatullisten moraaliarvojen ohjaavan tuota tehtävää ja miltei puolet toivoo Yhdysvaltain toimivan unilateralistisesti. Uskonottomien parissa vanha usko Yhdysvaltain maailmanmissioon on vähäistä (yhden tutkimuksen mukaan vain alle puolet heistä uskoo siihen), mutta he eivät ole päälinjalaistenkaan vertaa kansainvälisiin asioihin suuntautuneita. Herätyskristityt ovat nyt yhdysvaltalaisista kaikkein kiinnostuneimpia kansainvälisistä asioista ja myös osallistuvat niihin aktiivisimmin.⁶²

Vieläkin merkittävämpi trendi on kristikunnan globaalin koostumuksen muutos. Siinä kuljetaan kohti aina vain syvempää arvokonservatismia. Jo ainakin 60 prosenttia maailman kristityistä elää kehittyvän maailman maissa, joissa Raamattua kirjaimellisesti tulkitseva traditionalistinen uskonkäsitys on sääntö, ei poikkeus.⁶³ Koska Yhdysvaltain kristillisen oikeiston vaikutusvalta on juuri näissä maissa vakiintunut, voidaan olettaa poliittisesti konservatiivisen kristillisen yhdysvaltalaisvaikutuksen jatkuvan. Samoin on odotettavissa globaalin etelän kirkkojen omaehtoista poliittista toimintaa. Kristillisen oikeiston kansainväliselle agendalle on selvä tilaus, eikä kyse ole edes vientitavarasta (tai ainakaan uudesta sellaisesta) vaan lähtökohtaisesti jaetun raamatuntulkinnan luontaisista seurauksista, joita kasvava ylitajainen yhteys ruokkii ja vahvistaa.⁶⁴

Tämä ei tarkoita, etteivätkö myös uskonnolliselle vasemmistolle ominaiset agendat voisi tulevaisuudessa kasvattaa suosiotaan. Paikoit-
tain globaalissa etelässä on osia niistä jo yhdistetty muuten ensisijai-
seen arvokonservatiiviseen agendaan. Joskus harvoin Yhdysvaltain
oikeisto ja vasemmisto ovat toimineet tällä tavoin yhdessä, kuten vastus-
taessaan presidentti Trumpin kautensa alussa ehdottamia ulkomaanavun
leikkauksia. Yhdessä ne ovat myös vaatineet jatkoa aidsin ja kulkutau-
tien vastaiselle globaalille taistolle, jonka George W. Bush aloitti, samoin
ihmiskauppaan puuttumiselle läpi maailman.⁶⁵

Kaiken kaikkiaan: olennaisesti uskoon pohjaavat käsitykset Yhdys-
valtain globaalista tehtävästä ovat vakio ja luultavasti säilyvät sellaisena
maan poliittis-uskonnollisen jakolinjan kummallakin puolella. Myös
poliitikkojen on ne huomioitava ja ainakin perusteltava toimensa niiden
sanastolla. Ulkopolitiikan yksityiskohdat ja korostukset muuttuvat sen
mukaan, kummalla puolella syvästi jakautuneesta kansakunnasta on
hallussaan keskeiset valtioinstituutiot, joten voi odottaa heiluriliikettä
uskonnollisen vasemmiston ja kristillisen oikeiston agendojen voimau-
tumisen välillä. Näiden kesken vallitsee hyvin vähän yhteisymmärrystä,
ja useimmiten toinen iloitsee siitä, mitä toinen ei voi lainkaan hyväksyä.
Virallista ulkopolitiikkaa tärkeämpänä Yhdysvaltain uskonnollisuuden
globaalin vaikutuksen levittäjänä kuitenkin pysynee uskopohjaisten kan-
salaisjärjestöjen yllirajainen toiminta. Tällä globaalin uskonnollisen kan-
salaisyhteiskunnan tasolla yhdysvaltalaisen johtoasema on vakiintunut,
ja todennäköisesti juuri sen kautta he eniten vaikuttavat tulevaisuuden
maailmanpolitiikan näyttämöillä.

1 MAAILMANLAAJUINEN PELASTUSTEHTÄVÄ: POLITIIKAN USKONNOLLISUUS YHDYSVALLOISSA

1. Pew Research Center 2015; Ruotsila 2014, 10.
2. Smith 2006, 254.
3. Finke & Stark 1992.
4. Witham 2010; Iannaccone 1994.
5. Pew Research Center 2015.
6. Hutchinson & Wolffe 2012, 12–21.
7. Norris & Inglehart 2004, 74–75, 104–105.
8. Wald & Calhoun-Brown 2007, 80–96.

9. Wald & Calhoun-Brown 2007, 90–106.
10. Tuveson 1968.
11. Winthrop 1630.
12. Stout 1986.
13. Bellah 1967.
14. Smith 2006, 6–15, 415–434.
15. den Dulk 2007, 222; Weber 2004, 11.
16. Ruotsila 2008b, 40–42, 51–52, 238–245.
17. Weber 2004.
18. Ruotsila 2016, 90, 255–256.
19. Ribuffo 2001, 1–27.
20. Preston 2012.
21. McDougall 1997; Preston 2012.
22. McDougall 1997; Preston 2012.
23. McDougall 1997, 136.
24. McDougall 1997, 112–121; Lynch & Singh 2008, 21–28.
25. Gamble 2003, 157–179; Burnidge 2016, 43–57, 78–89.
26. Tyrrell 2010, 2–7.
27. Preston 2012, 128–130, 175–197, 223–226; Lynch & Singh 2008, 30–44; Burnidge 2016, 52–65.
28. Preston 2012, 155–159, 211–232.
29. Link 1971, 134–139; Kaufman 2007, 1–4; Lynch & Singh 2008, 17.
30. Kaufman 2007, 1–7, 91–92.
31. Hunter 1991.
32. Rock 2011, 77–78; Winston 2017.
33. Butler 2006, 51–71; Buss & Herman 2003, 2–9, 24–37.
34. Hertzke 2004, 183–195, 201–202, 224–234.
35. Kurtz & Fulton 2002; NBC News 2016; D’Souza 2007, 154–174, 191–202.
36. Lerner 2007, 236–237, 342–353.
37. Rock 2011, 156–163.
38. Ruotsila 2014, 319–327.
39. Ruotsila 2014, 90–97, 143–152.
40. Ruotsila 2008a, 187–192.
41. Lynch & Singh 2008, 36–44.
42. Spector 2008; Weber 2004, 213–249; Amstutz 2014, 118–142.
43. Weber 2004, 20–26, 88–94, 174–186.
44. Kidd 2005; Marr 2006; Spector 2008, 51–110.
45. Pew Research Center 2017; Guth 2013, 321–322; Wald & Calhoun-Brown 2007, 200; Smith 2017.
46. Sanneh 2005a; 2005b; Jenkins 2002, 7–14, 72–78, 123–152, 194–209.
47. Carpenter & Shenk 1990, xii–xiv; Carpenter 1990, 93–98.
48. Hutchinson & Wolffe 2012, 169–171; Amstutz 2014, 47–71.
49. Ruotsila 2018.
50. Hutchinson & Wolffe 2012, 149–159, 185–189; Freston 2004, 221–270.
51. Jenkins 2002, 63–66; Hutchinson & Wolffe 2012, 239–241; Freston 2004, 221–270.
52. Freston 2004, 221–270; Brouwer ym. 1996, 171–173.
53. Buss & Herman 2003, xxiv–xxxv, 33–35, 45–53.
54. Ruotsila 2016, 96–100, 158.

55. Butler 2006, 106–111, 120–125; Buss & Herman 2003, 142–143; den Dulk 2007, 218–220.
56. Butler 2006, 115–119; Buss & Herman 2003, 74–78.
57. Butler 2003, 152–163.
58. Stanley 2013, 72–81, 155–179; Swartz 2012, 113–134.
59. Jenkins 2002, 202–209; Sanneh 2005b, 213–221.
60. Ruotsila 2014, 283–297; Pew Research Center 2015; Smith & Cooperman 2016.
61. Pew Research Center 2008.
62. Guth 2013, 321; den Dulk 2007, 216–217.
63. Jenkins 2002, 7–8; den Dulk 2007, 217; Hutchinson & Wolffe 2012, 212–241.
64. Ruotsila 2018; Brouwer ym. 1996.
65. Stanley 2013, 72–81; Shellnut 2017; den Dulk 2007, 215; Hertzke 2004, 315–327.